De vertrouwde geuren van kabbelend zeewater en pruttelende petroleumstelletjes hebben op Schokland plaats moeten maken voor die van verse mest en stinkende dieselolie. De geluiden van klapperende zeilen en blatende schapen bleken niet opgewassen tegen die van voorbijrazende auto's en grommende traktoren. Wat eens in heldhaftige bewoordingen als 'een onverzettelijk hoopje land' werd beschreven, is nu een in het polderlandschap verzonken lap langgerekte grond. Met enkele pallissaden die een beetje verdwaasd boven de glinsterende akkers uitsteken. En enkele rondslingerende ankers en boeien, met op de achtergrond een verweerd kerkje. Leuk voor een nieuwsgierige toerist. Minder bezienswaardig voor iemand die het Schokland van toen heeft meegemaakt. „Ik ben blij dat er niet veel van overgebleven is", vertelt Lammert Smit, Schokker van het laatste uur.

Lammert Smit bewoonde tot voor de inpoldering het Schokland van toen

De laatste dagen van een 'onverzettelijk hoopje land'

•Lammert Smit, voormalig bewoner van Schokland (foto Jan Blom)

„Af en toen kom ik nog wel eens op Schokland, samen met m'n broer en zussen. Ons huis aan de haven staat er niet meer. M'n vader had in 1908 niet voldoende geld om het heiwerk te betalen, zodat het huis in de dertiger jaren begon te scheuren en te verzakken. Ook het haventje hebben ze gesloopt. Het hout gebruikten de polderwerkers in de hongerwinter van '45 als brandhout. Nu proberen ze alles weer in oude stijl op te bouwen. Onlangs kregen we een uitnodiging van het museum, voor een rondleiding. De beheerder liet ons trots een houten gebouwtje zien. „De visafslag", vertelde hij. Het leek er in de verste verte niet op. Het kantoortje van m'n vader, de afslager van Schokland, kon ik niet eens vinden. Alleen het hout, dat was echt. De beheerder was een beetje verontwaardigd, maar ik heb stug volgehouden dat die houten schuur de visafslag niet was."

•Pluizig shagje

Zeventig jaar is hij nu. Donkerblauwe visserstrui, verweerd gezicht en ogen die af en toe helder oplichten als hij zich een langvergeten gebeurtenis herinnert. Wanneer hij met enkele vergeelde foto's z'n verhaal kracht bij wil zetten, wordt zelfs het pluizige shagje even aan de kant gelegd. Z'n lange jeugd op het eenzame eiland Schokland is slechts in z'n gedachten en op enkele foto's vastgelegd. Een beetje voorstellingsvermogen is niet weg wanneer hij vertelt over het Schokland uit de beginjaren van de 19de eeuw, over de winterse tochten per ijsvlet naar Kampen en over de zondagse preeklezingen van z'n vader.

„Ons gezin woonde op Emmeloord, vlakbij de noordelijke haven. Het was er 's winters erg eenzaam. In de buurt woonde alleen de havenmeester met z'n gezin, in de woning die nu nog op de Zuidpunt te zien is. Op de middelbuurt woonde de kanonnier in de pastorie van de kerk. We kwamen er bijna nooit, want het was een gevaarlijke route. Bovendien was het eiland erg lang. Om van de Zuidpunt bij de noordelijke haven te komen, was je bijna een uur onderweg. Je werd er een beetje mensenschuw. Er waren geen verenigingen en geen leeftijdsgenoten. Ik las erg veel, maar het echte kontakt met andersdenkenden kwam pas toen ik 27 was. Ik wilde op m'n dertiende al weg, met een kuster mee. M'n vader was echter bang dat ik de verkeerde kant op zou gaan, doordat Schokland een erg besloten gemeenschap was."

•Stug en zwijgzaam

Het Schokland uit Smit's jeugdjaren maakte inderdaad veelal een verlaten indruk. De armoedige Schokker bevolking („De vissers stug en zwijgzaam, het vrouwvolk ruw in de mond en vrijmoedig in het optreden") hadden in 1859 het eiland al verlaten. Gedwongen door de overheid, vestigden ze zich tegenstribbelend in de arme wijken van Kampen, Vollenhove of Urk. Hoewel ze niet langer meer wakker hoefden te liggen van dreigende overstromingen, lieten ze geen enkele mogelijkheid onbenut om terug te kunnen gaan naar het grotendeels weggeslagen eiland. Uit die jaren stamt ook de brief van enkele Schokker vissers aan de toenmalige koning, waarin ze vroegen om een spoorlijn op Schokland. Ze hadden gehoord dat er plannen bestonden om over de dijk van Marken naar Volendam aan te leggen en waren van mening dat men best zo'n spoorlijntje van Urk, via Schokland naar Kampen kon laten aanleggen. De honkvaste Schokkers stelden voor om dan in ruil van hun terugkeer, een tiende van hun visvangst aan de koning te schenken.

Na de massale evacuatie van de 700 Schokkers leek het er even op dat het steeds kleiner wordende eiland aan de Zuiderzee–golven zou worden prijsgegeven. De vereniging Schuttevaer voorzag echter dat de Schokker haven voor het scheepvaartverkeer zou wegvallen. Ze kaartte bij de regering aan dat de turfvaart van Zwartsluis naar Amsterdam het vuurtorenlicht niet kon missen. En zo kwam het dat de familie Smit, de kantonnier en de lichtwachter op het eenzame eiland werden aangesteld. Op het stuk dijk tussen Emmeloord en Ens, het middelste gedeelte van het eiland en de noordpunt, werden voor het eerst bomen geplant. Ze kregen het door de harde zeewind zwaar te verduren. De langsvarende Schokker vissers keken er met verwondering naar. Aan land gekomen, zochten ze onwennig naar de bekende langs de moerassige plassen. De havenmeester kreeg dan fantastische verhalen over het vroegere Schokland te horen. Aan het slot van de ontboezemingen kregen de nieuwkomers altijd te horen dat Schokland zonder de dorpen Schokland niet meer was.

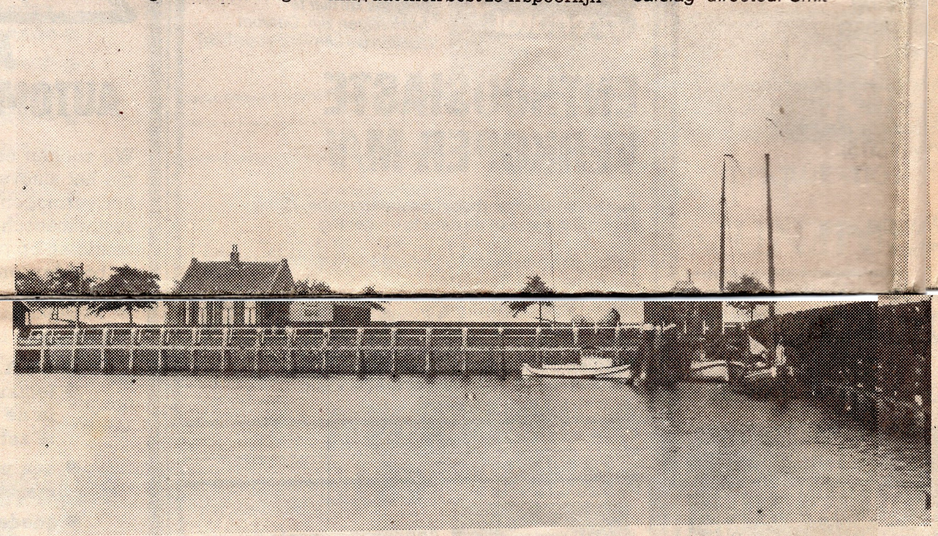

•Zicht op de Schokker haven in 1929, rechts de woning van visafslag–directeur Smit

•Schapen

Lammert: „Iedere eilandbewoner mocht vijftien schapen houden. Als jongetje moest ik altijd de schapen melken en ze in het voorjaar scheren. We hadden melk, kaas en vis genoeg, maar in de winter kwamen we wel eens krap in het eten te zitten. Als het ijs sterk genoeg was gingen we met de ijsvlet of de auto naar Kampen om boodschappen te doen. Zo'n ijsvlet was een soort houten boot op ijzers, die door vier mensen werd voortgetrokken. In Ramspol lieten we de vlet liggen en sleepten ons verder naar Kampen. Als het ijs slecht was of wanneer het mistte, deden we er drie tot vier uur over. Ik ging niet mee terug, maar bleef overnachten bij m'n grootvader. Hij heeft, net als m'n overgrootvader, een tijdlang op Schokland gewoond. Ik sliep regelmatig bij hem en bezocht in Kampen klas twee tot den met vijf. Daarna haalde m'n vader mij en de anderen thuis en kregen we op Schokland huisonderwijs. De onderwijzers kregen van de gemeente Kampen per week f12,– uitbetaald. M'n vader zorgde voor de leerboeken en de kost en inwoning. Juffrouw Witkop bijvoorbeeld gaf drie jaar les aan de kinderen van de drie gezinnen op het eiland."

Hoewel de rol van Schokland langzaam maar zeker uitgespeeld raakte, kregen de eilandbewoners 's zomers af en toe een nieuwsgierige verslaggever op bezoek. De Spiegel nam een kijkje en schreef over de bewoners: „Geheel vergroeid met hun omgeving, met de smalle landstrook waarop ze leven, vertrouwd met de woelige zee en het weer aflezend uit de verschijnselen van water en lucht, leven deze Nederlanders daar hun eentonige, dagelijkskche leven, waarin alleen een tochtje naar Kampen om de veertien dagen of het bezoek van vreemdelingen in den zomer eenige verstrooiing brengt."

•Sirene

„M'n vader was postambtenaar, directeur van de visafslag, afslager, boekhouder en opnemer voor het KNMI tegelijk. Ook liet hij bij mist de sirene loeien. Het was 's winters vrij druk op het eiland. De ijsbrekers die van Urk naar Kampen voeren, kwamen ... Bovendien draaide de visafslag vrij goed, voor zo'n 100 duizend gulden per jaar. De haven lag soms helemaal vol met botters van haringvissers uit Genemuiden en andere plaatsen. 's Zomers was er op de noordpunt niets te doen en moesten we het hebben van de riet– en biezensnijders. Deze zomerarbeiders sliepen op de Middelbuurt, in het kerkje. M'n vader had toen ik twaalf jaar werd, een sloep gekocht, waar ik de boten met riet en hooi mee opdrukte. Hij hoopte dat ik het duw– en sleepwerk leuk zou vinden en geen ambtenaar zou willen worden. Hij vond dat te saai voor z'n zoons."

„Wanneer de haven goed vol lag, was het 's zondags erg druk bij ons thuis. M'n vader las dan, net als in het gezin op de Middelbuurt, een preek en m'n zusje speelde op het orgel. Het was vaak een groot probleem waar al die schippers moesten zitten, zodat een gedeelte op de trap werd neergezet. M'n vader was een goed christen, maar was bang voor de verkeerde buitenwereld. In de 'Schokland–trilogie' komt een gedeelte voor dat op ons gezin slaat. De schrijver woonde een half jaar op Schokland, en beschreef toen m'n vader als een soort tiran. Voor de buitenwereld moet dat zo geleken hebben, wij als kinderen hebben het nooit zo ervaren. Wel vond ik het verschrikkelijk dat m'n vader me niet van het eiland af wilde laten gaan. Ik was dan ook blij toen bekend werd dat Schokland tot de polder zou gaan behoren, vertelt Smit."

•Bedroefde kust

Schokland werd, zo schreven de kranten dramatisch, ontmanteld, gesloopt en gedood. Schokland leek met de dag minder op ... ken werden afgebroken, de kerk werd door polderwerkers in bezit genomen en de houten palissaden dienden als brandhout. „Het is de dood van een bedroefde kust", schreef een ernstige journalist.

„Wij hadden het er niet zo moeilijk mee", bekent de eilandbewoner. „De gezinshoofden konden mooi met persioen en de jongeren konden helpen met de inpoldering. Op 27–jarige leeftijd werd ik bij de Direktie Zuiderzeewerken aangenomen. Ik moest met m'n sleepboot stenen en zand vervoeren. Op Urk leerde ik tijdens het borreltje drinken, in het Wapen van Urk een meisje kennen. Een jaar later trouwden we en gingen op de sleepboot 'Ens' wonen. Daarna hebben we jarenlang de Maas, de Rijn en de Wadden bevaren."

Na 40 jaar 'trouwe dienst' hebben Lammert en z'n vrouw Anna een streep onder het drukke sleepvaart–leven gezet. Geen dikke streep, want zonder water kunnen ze niet. In de woonboot aan de rand van Lelystad herinneren de foto's van Schokland–taferelen en sleepboten nog dagelijks aan een door water omringt verleden. In vertrouwde kring wil Lammert nog wel eens een avondje vertellen over het leven op Schokland. Zonder geldealiseerde verhalen, want het was er eenzaam en saai. De ijsvlet en zondagse preken ten spijt.

Inschrijving tuinmarkt

Ex–Meerpaal directeur Hoogeveen:

„Het kan best ... commerciële m...

DRONTEN – Voor de buitenwacht kwam het het bericht van Meerpaal's directeur Hoogeveen drie weken geleden heel onver-